

Прегледни рад
УДК: 342.7(497.115)
34(497.115)
DOI: 10.5937/zrffp55-62504

ПРАВО И ДРУШТВЕНА СТВАРНОСТ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ДАНАС

Игор С. СИМИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Економски факултет
Косовска Митровица (Србија)

¹ igor.simic@pr.ac.rs

Примљен: 14. 10. 2025.

Прихваћен: 10. 12. 2025.

ПРАВО И ДРУШТВЕНА СТВАРНОСТ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ДАНАС

Кључне речи:

право;
норма;
друштвене
вредности;
европске
вредности;
друштвена
стварност;
Косово и Метохија.

Сажетак. Од настанка права, успостављање правног система и институционализација друштвених норми имали су за циљ очување темељних вредности на којима почивају друштва, заједнице и сам људски род. Бурни историјски токови на простору Западног Балкана оставили су посебно снажан траг на Косову и Метохији. Право и друштвене норме на овом простору обликовани су кроз сложене друштвене и политичке процесе и кроз интеракције међу заједницама различитих етничких, верских и културних идентитета, у оквиру политичких система који су се смењивали током историјских епоха. Учестали сукоби, мотивисани политичким, етничким и религијским факторима, за последицу су имали угрожавање свих друштвених вредности од виталног значаја.

Политичка, економска и демографска надмоћ једне етничке заједнице, као и њена институционална доминација, представљале су кључне предуслове за системско кршење правних норми које штите мање бројне заједнице. Такав однос снага довео је до игнорисања основних људских права и друштвених вредности, кроз успостављање нових „нормалности” које се манифестују и у непоштовању и у отвореном нарушавању правних начела чија је првобитна сврха била очување темељних вредносних постулата друштва. Овај рад има за циљ да анализира однос између права и друштвених вредности кроз призму свакодневног живота Срба на Косову и Метохији данас – 26 година након агресије НАТО пакта на тадашњу Савезну Републику Југославију, уз уважавање историјских околности које су обликовале савремену друштвену стварност у покрајини.

Друштвено-политички односи и друштвене вредности на простору Косова и Метохије вековима уназад дефинишу се под утицајем великих сила, које су кроз своје уплитање желеле да владају народима и самом територијом која је, према подацима геолошких истраживања, богата различитим рудама. Сваки освајач, од доба Римске републике па до данашњих дана, са собом је доносио своју културу, промовишући тако и одговарајуће друштвене вредности које су постајале нове друштвене норме за домицилно становништво, које је карактерисала разноликост у етничкој, религијској, културној, економској и политичкој посебности. Имајући то у виду, боље се могу разумети узроци компликованих друштвених односа, али и чести конфликти и сукоби, који су по правилу завршавани делимичним миром који је штитио јак управни и државни апарат.

Последњи сукоб на Косову и Метохији 1999. године, који је репрезентативан пример за војну агресију на тадашњу Савезну Републику Југославију (надаље: СРЈ), подразумевао је непоштовање људских права и поремећене друштвене односе у којима су друштвене вредности биле уздрмане. Овај „повод” представља потврду италијанске изреке да је и било какав изговор најбољи изговор. Агресија НАТО пакта, у којој су уништавани животи недужних људи, војни, индустријски, економски, природни и остали капацитети СРЈ, вођена је уз кршење Повеље Уједињених нација, највишег правног акта међународног јавног права, на коме је успостављен светски мир након Другог светског рата (1939–1945). Деветнаест земаља је без одлуке Савета безбедности Уједињених нација нападо суверену и независну земљу, која ни на који начин није угрозила нити једну чланицу Уједињених нација. Агресија НАТО пакта над СРЈ завршила се 10. јуна 1999. године успостављањем међународног цивилног, полицијског и војног присуства на територији АП Косово и Метохија, под именом УНМИК, односно Мисија привремене управе Уједињених нација на Косову (енгл. *United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*) и КФОР (енгл. *Kosovo Forces*)² на основу

² КФОР – мисија која је доминантно обухватила чланице НАТО пакта, уз подршку чланица Партнерства за мир.

Резолуције Савета безбедности Уједињених нација 1244 (1999) (енгл. *Security Council Resolution 1244 (1999) on the Situation Relating to Kosovo (S/RES/1244)*), којом се гарантовао територијални интегритет и суверенитет СРЈ, односно Републике Србије³ (Гускова, 2014; Шуваковић, 2019).

Доласком међународних мисија започео је процес успостављања нових органа управе, као део привремених институција самоуправе на Косову и Метохији (Устав Републике Србије).⁴ Међународне мисије биле су у том тренутку ментори који је требало да успоставе функционалне институције које ће поштовати права свих грађана, без обзира на нацију, веру или било коју другу припадност. Простор Косова и Метохије требало је да постане место где ће се изградити боље друштво и где ће се поштовати права и успоставити нове друштвене вредности које би се гарантовале свим грађанима и које би тиме дале пример где су то институције СРЈ и тадашње југословенско друштво погрешили. Свега неколико дана након повлачења државног апарата СРЈ са Косова и Метохије десило се све супротно од прокламованог. Монструозни злочини над незаштићеним цивилима српске националности у присуству међународних војних и полицијских снага ређали су се један за другим (Marty, 2011). У тим страдањима жртве су била чак и деца. Друштвене вредности и норме као да нису постојале, а сви грађани, без обзира на разлике, имали су могућност да виде колико је СРЈ успевала да у немогућим условима сачува мир у претходним деценијама, без финансијске и војне снаге оних земаља и међународних институција које су замениле њене институције (Гускова, 2014; Елезовић, 2019).

Како би се дошло до коначног решења статуса Косова и Метохије, започети су преговори између Београда и Приштине под покровитељством Уједињених нација, а за које је био задужен Марти Ахтисари, који је за своје идеје водиље навео ставове Контакт групе (Contact Group, 2006), према којој није било могуће вратити стање на период пре 1999. године, нити поделити или припојити Косово и Метохију. Преговори су завршени неуспешно. Свеобухватни план за решавање питања статуса Косова и Метохије, који је представио Марти Ахтисари (Ahtisaari, 2007), није добио сагласност Републике Србије, а није потврђен ни у Савету безбедности Уједињених нација због вета Руске Федерације, те овај план није дошао на званично изјашњавање.

Привремене институције самоуправе у Приштини су, након тога, уз помоћ западног дела међународне заједнице једнострано прогласиле

³ „[...] поново потврђујући приврженост свих држава чланица суверенитету и територијалном интегритету СР Југославије и других држава региона, како је наведено у Хелсиншком документу и анексу 2” (Резолуција Савета безбедности Уједињених нација, 1999).

⁴ Одредница *привремене институције самоуправе* у складу је са ставом државних органа Републике Србије у односу на постојање институција које су настале након једнострано проглашене независности Косова и Метохије и ни на који начин није у супротности са Уставом Републике Србије.

независност 17. фебруара 2008. године, коју је признало око 80 земаља света, а коју и даље не признају Република Србија, пет чланица Европске уније (Словачка, Кипар, Румунија, Шпанија и Грчка), две чланице Савета безбедности Уједињених нација (Кина и Руска Федерација), али и више од 110 чланица Уједињених нација.

На захтев руководства Републике Србије, у Скупштини Уједињених нација 10. септембра 2010. године, аklamацијом је усвојена резолуција којом се процес преговора Београда и Приштине пребацује на терен у коме ће улогу арбитра и посредника имати Европска унија, односно, како је то дефинисано у разговорима између Европске уније и тадашњег државног руководства Републике Србије у члану Ф: „Поздравља се спремност Европске уније да олакша процес дијалога између страна. Процес дијалога би сам по себи био фактор мира, безбедности и стабилности у региону. Овај дијалог би имао за циљ да унапреди сарадњу, оствари напредак на путу ка Европској унији и побољша животе људи” (UN General Assembly, 2010). Са циљем стабилизације прилика, заштите српског и неалбанског становништва, али и њихове имовине, као и Српске православне цркве на Косову и Метохији, крајем прве деценије и почетком друге деценије XXI века почели су преговори Београда и Приштине под покровитељством Европске уније, која је истовремено на простор Косова и Метохије 2008. године упутила своју мисију која је требало да успостави владавину права као најпотребнију друштвену вредност.⁵ Мисија ЕУЛЕКС има подршку свих 27 држава чланица Европске уније и пет држава које су дале допринос (Канада, Норвешка, Швајцарска, Турска и Сједињене Америчке Државе) (EULEX, n.d.).

Од изговора да се изврши агресија на суверену земљу на заласку XX века до данашњих дана прошло је 26 година, а на простору Косова и Метохије се након смене мисије Уједињених нација и Европске уније није одмакло у напорима да право буде заштитник основних друштвених вредности, посебно када је у питању српска заједница. Правни акти, ма колико добро били написани, на простору Косова и Метохије до данас немају своју примену у реалном животу, те остају „празна слова на папиру”. Одмах након успостављања међународног цивилног, полицијског и војног присуства под притиском локалних албанских представника суспендовани су правни акти СРЈ, уз изговор да су дискриминаторског карактера. Наводна правна дискриминација албанског становништва, предвиђена законима Републике Србије донетим после 22. марта 1989. године (Гајић, 2018, стр. 172), представља изговор бојкота примене члана 3 Уредбе бр. 1999/1. Можемо заступати став да стварни разлози за бојкот примене постојећих закона у складу

⁵ Правни основ ове мисије: Заједничка акција Европске уније од фебруара 2008. године и накнадне одлуке Савета од јуна 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2020, 2021. и 2023. године.

са чланом 3 Уредбе бр. 1999/1 нису били у наводно дискриминаторним законима Републике Србије, већ у снажном отпору „локалних правника” примени закона који садрже префикс Републике Србије (Miljković & Simić, 2021, стр. 223).

Имајући у виду форму овог рада, није могуће навођење свих примера кршења основних људских права и примера девалвације основних друштвених вредности на Косову и Метохији. Из тих разлога, аутор ће настојати да кроз примере поштовања људских права као основне друштвене вредности представи одговор на питање односа права и друштвених вредности на Косову и Метохији у последње две године, од тренутка када је на челу привремених институција самоуправе у Приштини режим албанске странке „Покрет Самоопредељење” (алб. *Lëvizja Vetëvendosje*) Албина Куртија, који је на изборима 2021. године преузео власт са највећим бројем гласова које је нека албанска политичка партија освојила на овим просторима, што може оправдати хипотезу да представља одраз већинског расположења албанске заједнице на Косову и Метохији.

Право на животи и заштити телесној интегритету

Након процеса распада СФРЈ деведесетих година прошлог века, процес транзиције СРЈ прекинут је агресијом НАТО пакта. Као и у свим друштвима, тако и у југословенском, процес транзиције је заустављен јер је агресија довела до слома тадашњег система вредности који је своје корене вукао из социјалистичког уређења, који је од Другог светског рата па све до 1999. године био основни концепт који је дефинисао друштвене вредности и норме понашања, како међу бројчано већинском албанском заједницом тако и српском, али и међу осталим заједницама на Косову и Метохији. Правне норме следиле су друштвене норме тога доба, уз политичку импликацију тадашњег уређења. Након сукоба 1999. године долази до тектонских промена у односу на успостављање нових друштвених вредности, у чему је предначила албанска заједница, која је без имало критичности прихватала западни систем вредности. Време ће показати – само формално. Институционални систем који су градиле мисије Уједињених нација и Европске уније направио је велики раскорак између онога што је писало у уредбама специјалног представника Генералног секретара Уједињених нација и онога што се дешавало у реалном животу, као и у односу на правне акте који су данас на снази а који су донети у складу са препорукама плана Мартија Ахтисарија, Венецијанске комисије, ОЕБС-а или других организација. У члану 2 Уговора о Европској унији, чијим вредностима теже и којима се јавно хвале лидери привремених институција самоуправе у Приштини, дефинисано је да се

Европска унија заснива на вредностима као што су поштовање људског достојанства и људских права, права мањина, слободе, демократије и владавине права. Наведене вредности су заједничке за све земље чланице. Сваку земљу морају да карактеришу плурализам, толеранција, солидарност, правда, недискриминација и равноправност жена и мушкараца.

Право на живот је у правним актима привремених институција самоуправе у Приштини заштићено свим релевантним актима. Устав привремених институција самоуправе (*Privremene institucije samouprave u Prištini*, 2008) у члану 25 истиче да свако лице има право на живот, а члан 27 да нико не сме бити изложен мучењу, суровом, нељудском или понижавајућем поступању. Кривични законик привремених институција самоуправе у члану 172, глава XVI, наводи: „ко другог лиши живота, казниће се казном затвора у трајању од најмање пет година” (*Privremene institucije samouprave u Prištini*, 2019). Исти закон дефинише и квалификоване облике овог кривичног дела (члан 1734), али и лакше облике (чланови 174, 175 и 176). Међу квалификованим облицима се у члану 173 наводи квалификован облик убиства: „ко лиши живота друго лице због побуде засноване на националности, језику, верском убеђењу или непостојању верског убеђења, боји коже, полу, родном идентитету, сексуалном опредељењу или због њихове наклоности према особама које имају неку од претходно наведених заштићених особина” (*Privremene institucije samouprave u Prištini*, 2019). Исти закон прописује и казнене одредбе за наношење лаких и тешких телесних повреда. Ове правне одредбе не одскачу од уобичајених одредби у вези с наведеним кривичним делима на тлу Европе.

Са друге стране, пракса показује да су од почетка 2023. године на простору Косова и Метохије шесторо Срба, међу којима је и један малолетник, упуцани од стране Албанаца, а ни за један од ових случајева није подигнута оптужница, нити се извршиоци кривичног дела налазе у притвору. Посебно забрињава податак да су починиоци ових кривичних дела припадници безбедоносних институција привремених институција самоуправе у Приштини који су задужени да се старају о безбедности и сигурности грађана!? Штавише, у случају рањавања Србина Милана Јовановића припадници косовске полиције активно су радили на прикривању овог кривичног дела. У истом периоду више десетина Срба је задобило лакше и теже телесне повреде, а у малом броју случајева у којима су познати починиоци кривичног дела починиоци се бране са слободе (Канцеларија за Косово и Метохију, n.d. (a)). Право на живот, иако гарантовано правним актима, од сукоба 1999. године Србима се гарантује искључиво на папиру. Јавности није познат случај у коме је иједан Албанац осуђен на затворску казну за убиство припадника српске националности и да је ту казну затвора одслужио.

Притвор као мера за обезбеђење присуства окривљеног лица у поступку се у случајевима када су окривљени српске националности примењује као

по правилу, док се за лица албанске националности она ретко примењује, а у случају и да се одреди, после кратког временског периода замењује се кућним притвором или пуштањем да се лице брани са слободе. ОЕБС је више пута у својим извештајима писао о неадекватном образлагању одлука којима се изриче судски притвор на Косову и Метохији, нажалост, без посебне анализе доношења ових одлука у односу на националност окривљених (OEBS, 2004, стр. 52).

ОЕБС је у својим извештајима са забринутости истакао постојање слабо образложених одлука о притвору, како одлуке о првом притвору тако и оне о продужењу притвора, упркос јасним законским одредбама које захтевају потпуно образложење одлука (OEBS, 2009; 2010). Европски суд за људска права више пута је истакао да су „надлежни органи дужни да издају убедљиво и потпуно образложење за сваки притвор, без обзира на то колико је он кратак” (European Court of Human Rights, 2004, стр. 82).

Друштво се, у било ком делу света, изграђује кроз процес образовања. Основне друштвене вредности од малих ногу уче се у породици и школи. У том смислу је образовање један од стубова друштвеног развоја, али и изградње друштава. Процес образовања на простору Косова и Метохије одвија се у два, међусобно одвојена, образовна система. Многобројније албанско становништво својој деци образовање пружа кроз образовни процес који је део привремених институција самоуправе у Приштини, уз подршку међународних организација и институција и једно је од најлошијих по анализама у Европи. Као главни проблеми истичу се недостатак квалификованог и лиценцираног кадра, мањак средстава, непостојање сарадње са другим институцијама, неквалификовани руководећи кадар, непостојање тела за контролу и надзор приликом примене стратегија и слично (Aliju, 2019).

Насупрот овоме, налази се српски образовни систем, у оквиру ког своје образовање стичу припадници српског народа, али и осталих неалбанских народа, а који свој рад спроводи на основу наставних планова и програма Републике Србије. образовање се спроводи од предшколског нивоа, преко основног и средњег до високог нивоа образовања, које се реализује на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, у оквиру кога послује десет факултета са преко 10.000 студената.

Правни акти на снази на Косову и Метохији, почев од поменутог Устава привремених институција самоуправе у Приштини, гарантују право на образовање (члан 47), те наглашавају обавезу да јавне институције гарантују једнаке могућности школовања, на основу појединачних потреба и способности (члан 47, став 2). У члану 59 наводи се као право невећинских заједница (кованица која се у правним актима привремених институција користи као замена за мањине) да се образују на свом језику (члан 59 Устава привремених институција, а у вези са чланом 5 Устава привремених институција у коме се наводи да је српски језик званичан). Закони који се тичу

образовања наводе сличне ставове. У оквиру проширених надлежности локалних самоуправа Општини Северна Митровица даје се право управљања Универзитетом (члан 21 Закона о локалној самоуправи привремених институција самоуправе у Приштини).

У пракси је ситуација следећа – српски образовни систем један је од стубова опстанка српског народа и чврста је веза између Срба и неалбанаца са српским уставним и управним системом и осталим деловима државе Србије. Преговорима се ни на који начин не доводи у питање процес функционисања овог система, који је по квалитету неупоредив са образовним системом који похађају Албанци. Преговорима у Бриселу под покровитељством Европске уније дефинисан је процес верификације факултетских диплома (Канцеларија за Косово и Метохију, n.d. (δ)). У том процесу подршку обема странама требало је да пружа Европска асоцијација универзитета. У члану 2 Оперативних закључака дефинисано је: „Након провере да ли су универзитетске дипломе издате од стране овлашћених институција у складу с најбољом европском праксом, оверу ће вршити Комитет европских академских стручњака, који је основала Европска асоцијација универзитета” (Канцеларија за Косово и Метохију, n.d. (δ)).

Овај договор је у члану 5 Закључака о узајамном признавању диплома на основу првобитних споразума из 2011. године дефинисан: „Стране су сагласне да се овај поступак односи на следеће нивое студија: основне, мастер и докторске. Стране се такође слажу да признају дипломе основног, средњег, стручног образовања, и пети степен стручне спреме према Европском оквиру квалификација (ЕОК), чији ће модалитети реализације бити разматрани на следећем састанку” (Канцеларија за Косово и Метохију, n.d. (в)). Задржавајући статусно неутрални карактер, процес је требало да води трипартитна група, коју би у једнакој сразмери чинили представници Београда, Приштине и Европске уније, а њен рад је требало да почне фебруара 2016. године (Канцеларија за Косово и Метохију, n.d. (в), члан 5). Супротно очекивањима, ова група никада није профункционисала, а посао верификације диплома је нешто више од годину дана моделирала невладина организација СПАРК. Након доношења уредбе Владе привремених институција самоуправе у Приштини, уместо трипартитне комисије она је успоставила своју комисију за верификацију диплома, која је била једнонационалног, албанског састава (Privremene institucije samouprave u Prištini, 2015).

Прва одлука након успостављања режима Аљбина Куртија 2021. године била је укидање комисије која је била задужена за верификацију диплома које је издао Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, чиме је онемогућено да припадници српске заједнице, академски образовани, конкуришу за посао у јавној администрацији привремених институција самоуправе у Приштини.

За девет година примене овог споразума (2015–2024. године) верификовано је свега 1.629 диплома, иако је број студената који дипломирају на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици између 300 и 450 годишње. Потписивањем споразума у оквиру Берлинског процеса⁶, који окупља лидере Западног Балкана, па и привремене институције самоуправе у Приштини, 3. новембра 2022. године усвојени су споразуми којима се признају универзитетске дипломе. До тренутка израде овог рада ниједна диплома са Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици није призната као резултат ових споразума које су привремене институције ратификовале у својој скупштини 23. фебруара 2023. године.

Ако је образовање један од најзначајнијих чинилаца друштвеног развоја, онда треба напоменути да поред системског притиска на српски образовни систем и непризнавања диплома, данас, у XXI веку, под режимом Аљбина Куртија, грађанима српске националности, компанијама и предузећима није дозвољено да на простор Косова и Метохије унесу уџбенике исписане на ћирилици, те се родитељи довијају на различите начине да их обезбеде својој деци, свесно ризikuјући полицијски, царински и судски прогон. Иако не постоји јасна писана одлука која забрањује увоз уџбеника на српском језику, у пракси је њихово уношење забрањено.

Право својине и њено на слободно уживање имовине

Као једно од основних људских права, право својине дефинише се на различите начине, а најчешће као највиша правна и фактичка власт на некој ствари. Елементи права својине су апсолутност, трајност, свеобухватност, јединственост, еластичност, независност итд. Поштовање права својине и његова заштита једно је од мерила поштовања владавине права у једном друштву. Анализом поменутих елемената лако се може утврдити да је право својине, као што су и друга људска права, ограничено неким другим правима. У светлу тог закључка, право својине је на удару јавног интереса, који се пак огледа у праву на експропријацију, а којима управни органи у заштити општег, односно јавног интереса могу право својине ограничити.

⁶ Берлински процес је иницијатива која окупља лидере Западног Балкана, Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Албаније, Северне Македоније и привремених институција самоуправе у Приштини. Настала је 2014. године залагањем немачке канцеларке Ангеле Меркел и служи као платформа за интеграцију Западног Балкана у складу са европским тековинама и правним нормама, а све са циљем формирања Заједничког регионалног тржишта. Покровитељ иницијативе је Европска унија уз подршку финансијских институција и цивилног сектора.

Полазећи од става – „Што се грбо роди, ни вријеме не исправи”, на простору Косова и Метохије, након једнострано, нелегално проглашене независности, настоје да злоупотребом политичке моћи и институција своје деловање на прогон српског народа оправдају правним актима. Тако је и право на експропријацију и спровођење приватизације (Miljković & Simić, 2021) постало алат за промену етничке структуре и прогон Срба са Косова и Метохије. Овај прогон, квазилегалним средствима, спроводи се како против грађана тако и према власницима јавног добра, друштвеним и државним компанијама које поседују имовину на простору Косова и Метохије. О овоме је посебно писао Душко Челић, који наводи: „Дискриминаторно и, чак и са становишта насиљем створеног квазиправног поретка на Косову и Метохији, противзаконито спровођење експропријације на Косову и Метохији, нису инцидентна појава, већ свакодневница (пост?)конфликтне друштвене стварности на Косову и Метохији. О томе сведочи и извештај Генералног секретара ОУН, упућен Савету безбедности, у вези стања на Косову и Метохији, у коме, између осталог изражава ’забринутост због илегалне градње и незаконите експропријације земљишта од општинских органа, укључујући и земљиште у својини припадника мањинских заједница’. Такође, и Савет Европе, односно Парламентарна скупштина Савета Европе, у резолуцији посвећеној заштити људских права на Косову и Метохији, захтева ’поштовање поступка експропријације, предвиђеног Законом о експропријацији исплату накнаде уз стриктно поштовање реалне вредности непокретности, као и право на делотворан правни лек” (Челић, 2016, стр. 145). Најдрастичнији пример „експропријације” који истиче Душко Челић је случај Цркве Свете Тројице која је у мартовском погрому 2004. минирана. Године 2008. општинске власти изградиле су парк, а за своје чињење власнику предметне парцеле, Српској православној цркви, никада нису доставиле никакав формалан акт нити обавештење (Челић, 2016, стр. 125–147).

Доласком режима Албина Куртија наставило се са овом праксом, али у перфиднијем облику. Угрожавањем права на имовину укида се и право на уживање имовине, али без икаквог јавног интереса, већ са циљем милитаризације српских средина на северу Косова и Метохије изградњом илегалних параполицијских база за једнонационалне, албанске полицијске јединице, које својим присуством угрожавају мир на простору Косова и Метохије.

Привремене институције самоуправе у Приштини (тзв. Влада) 20. септембра 2022. и 16. јануара 2023. године донеле су одлуку о проглашењу од посебног јавног интереса непокретности власника и носилаца интереса које су потребне за реализацију „инфраструктурних пројеката од јавног интереса”, катастарске зоне Брњак и Горњи Јасеновик у Општини Зубин Поток, односно катастарске зоне Дрен и Лешак у Општини Лепосавић. Оне су обухватале како приватну тако и јавну својину и имовину Српске православне цркве на којој се налазе гробље и црква. Овај поступак отимања српске земље

спроводио се уз бруталну употребу силе, класичним узурпирањем српске земље у приватном и јавном власништву у општинама Лепосавић и Зубин Поток на северу Косова и Метохије, без поштовања Закона о експропријацији привремених институција у Приштини (*Privremene institucije samouprave u Prištini*, 2009). У конкретном случају, наставља се пракса екстензивног тумачења јавног интереса, наравно на штету српских власника, без јасног навођења на основу чега је дефинисан јавни интерес. Закон о експропријацији непокретне имовине ни у једном од својих чланова не наводи начин на који се утврђује јавни интерес, али у члану 3, став 4, тачка 1 наводи се: „ни у ком случају општина или општински јавни орган не треба да се противе или да ометају спровођење било које експропријације коју спроводи Влада према овлашћењима овог закона...”. Када говоримо о јавном интересу или ставу јавности, централне институције никада нису јасно образложили који је јавни интерес због кога се врши поменута „експропријација”. Стање на терену је такво да су на тим парцелама изграђене параполицијске базе косовске полиције, такође противзаконито, јер се члановима 63 и 128 Устава привремених институција, као и Бриселским споразумом из 2013. године, дефинише да састав полицијских јединица на територији општина, посебно на северу, мора одражавати етнички састав становништва. У намери да „легализују” правно насиље, противзаконито, привремене институције су, у складу са чланом 8, став 7 Закона о експропријацији, ретроактивно у општинама Зубин Поток и Лепосавић организовале јавне расправе (РТС, 2023, 15. фебруар; РТС, 2023, 21. фебруар), на којима су сви власници одбили да се сложе са експропријацијом, јер нису упознати са сврхом отимања земље, али уз заступање јасног става да интерес грађана ових општина није изградња илегалних параполицијских база. Начин на који су привремене институције ову „отимачину” прогласиле јавним интересима никада није представљен јавности. Треба нагласити да се у овом случају не може говорити о фактичкој експропријацији јер се та институција односила на старије случајеве, а са циљем коначног регулисања овог питања.

Након снажног притиска јавности и државних представника Републике Србије, а на захтев међународне заједнице, поступак је делимично заустављен, тензије су снижене, али су рокови за оспоравање експропријације наставили да теку. Паралелно са овим процесом, привремене институције израдиле су нови Закон о експропријацији непокретне имовине, у коме се једна од измена односи и на допуну одредби које регулишу шта се сматра јавним интересом, како би се накнадно легализовало правно насиље које се спроводило у општинама Лепосавић и Зубин Поток, па се тако под јавним интересом, за разлику од претходног законског решења, налазе и изградња „полигона, касарни и телекомуникационих објеката, за војне, полицијске и друге органе безбедности”.

У овом тренутку, привремене институције настављају поступак који би на крају требало да резултира одузимањем земље од српских власника правним насиље, пред очима међународне заједнице и мисије ЕУЛЕКС, чији је мандат успостављање владавине права. У мају 2025. године привремене институције донеле су прелиминарну одлуку о експропријацији наведених парцела, а почетком јула месеца Апелациони суд је донео решење којим се одбија жалба о одлагању извршења и обавештење Врховног суда привремених институција, којим се он проглашава ненадлежним за жалбу која му је упућена ради заштите права титулара.

Ако су поштовање људских права мерила европеизације једног друштва и европских вредности које то друштво негује и штити, као синоним за општеприхваћене друштвене вредности на тлу Европе у XXI веку, очигледно да привремене институције, и поред свих скуних ангажмана међународних организација и мисија, нису успеле да у области поштовања права српског народа покажу зрелост и способност да направе отклон од антисрпског наратива, који је посебно добио замах под режимом Албина Куртија.

Друштвене вредности на простору Косова и Метохије, које су успостављане дуже од две деценије након сукоба 1999. године и агресије НАТО пакта на СРЈ, очигледно имају системску грешку и национално су обојене. Као што је у сажетку овог рада наведено, успостављање правног система и правна заштита друштвених норми је од настанка права за циљ имала заштиту основних друштвених вредности на којима почива неко друштво, заједница, па и читав људски род. Ипак, у ситуацији у којој се налази српски народ на Косову и Метохији правне норме, ма колико добро прописане, не нуде заштиту основних друштвених вредности и људских права у случају припадника српске заједнице или део онога што привремене институције сматрају непријатељем своје једнострано проглашене независности. Много је примера где се између права и друштвених вредности налази баријера сачињена од политичког утицаја привремених институција самоуправе у Приштини, подстакнута национализмом и етничком дистанцом у односу на српски народ.

У овом раду је на свега малом, али значајном сегменту људских права, кроз неколико примера, представљен однос друштвених вредности и права на Косову и Метохији. Примера је, нажалост, много више. Оно што су прокламовале привремене институције и спонзори једнострано проглашене независности о владавини права, европским вредностима, поштовању људских права без обзира на све разлике међу људима је на терену далеко од реалности. Штавише, ситуација је по питању поштовања права и слобода тежа него када је НАТО пакт извршио агресију на СРЈ, незадовољан поштовањем ових права. У правним актима, ма колико добро написани, у примени привремених институција по правилу изостају они делови који иду у корист српском народу, не као последица активности појединаца и

злоупотребе овлашћења запослених већ као део системског притиска на српски народ и обесправљивања са циљем прогона Срба са Косова и Метохије.

Без обзира на настојање страних и локалних стручњака да испуне своју мисију изразом правних аката које ће усмерити косовско друштво у правцу његове европеизације и осигурања европских вредности, за сада је то тек замишљени идеал који није остварен у пракси. Друштвене вредности у свом изворном облику се кроз примену правних аката поштују по принципу двоструких аршина, чиме се продубљује јаз између правних норми и друштвених вредности, као и између етничких заједница на простору Косова и Метохије. Степен друштвеног развоја очигледно није на истом нивоу као правни акти који су израдила стручна лица Уједињених нација и Европске уније. Оно што представља посебну опасност је да се број закона из периода УНМИК-а и ЕУЛЕКС-а (када је имао пун мандат) сада убрзано мењају и доносе нови, који обилују дискриминаторним деловима, не уважавајући интересе српске заједнице и осталих неалбанских заједница, јер је за њихово усвајање потребна проста већина од укупног броја посланика, тако да десет српских посланика међу 110 осталих није у могућности да то легалним активностима спречи (Челић, 2016).

Литература

- Гајић, А. В. (2018). *Међународноправни статус Косова и Метохије и придруживање Србије Европској унији*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Гускова, Ј. (2014). *Косово и Метохија: рат и услови мира*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Елезовић, Д. (2019). Пресуда Окружног суда у Београду челницима НАТО пакта – историјски извор за проучавање агресије на СРЈ 1999. године. У: Д. Елезовић, У. Шуваковић и Б. Ракић (прир.), *НАТО агресија у светлости правде (осуђујућа пресуда починиоцима НАТО агресије на СРЈ са пратећим коментарима)* (стр. 285–290). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.
- Канцеларија за Косово и Метохију. (n.d. (a)). *Инциденти на Косову и Метохији*. Влада Републике Србије. Преузето 12. августа 2023. године са: <https://www.kim.gov.rs/incidenti-kim.php>
- Канцеларија за Косово и Метохију. (n.d. (b)). *Преговарачки процес са Приштином*. Влада Републике Србије. <https://www.kim.gov.rs/pregovaracki-proces.php>
- Канцеларија за Косово и Метохију. (n.d. (v)). *Универзитетске дипломе*. Влада Републике Србије. <https://www.kim.gov.rs/p10.php>
- Резолуција Савета безбедности Уједињених нација 1244 (1999). (1999). Уједињене нације, Савет безбедности, 10. јун 1999. [https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944 / Security Council Resolution 1244 \(1999\) on the Situation Relating to Kosovo \(S/RES/1244\). \(1999\). United Nations, Security Council, 10 June 1999. https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244 /](https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944/Security%20Council%20Resolution%201244%20(1999)%20on%20the%20Situation%20Relating%20to%20Kosovo%20(S/RES/1244).%20(1999).%20United%20Nations,%20Security%20Council,%2010%20June%201999.%20https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244/)

- PTC. (2023, 15. фебруар). *Почела јавна расправа о експропријацији земљишта у Лепосавићу*. PTC, Вести, Политика. <https://www.rts.rs/vesti/politika/5124093/pocela-javna-rasprava-o-eksprijaciji-zemljista-u-leposavicu.html>
- PTC. (2023, 21. фебруар). *Јавна расправа поводом експропријације у Зубином Потоку*. PTC, Вести, Политика. <https://www.rts.rs/vesti/politika/5130343/javna-rasprava-povodom-eksprijacije-u-zubinom-potoku.html>
- Устав Републике Србије. (2006). Службени гласник РС, бр. 98/2006. https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html
- Челић, Д. (2016). Експропријација на Косову и Метохији као средство кршења права на мирно уживање имовине. У: М. Крвавац (ур.), *Људска права – између идеала и изазова садашњости: зборник радова* (стр. 125–147). Косовска Митровица: Правни факултет Универзитета у Приштини.
- Шуваковић, У. (2019). Чињенице су непромењиве чак и кад власт пожели да их мења. У: Д. Елезовић, У. Шуваковић и Б. Ракић (прир.), *НАТО ајресија у светлости правде (осуђујућа пресуда појачаницима НАТО ајресије на СРЈ са праћењем коментара)* (стр. 291–322). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.
- Ahtisaari, M. (2007). *Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement*. United Nations, 26 March 2007. <https://digitallibrary.un.org/record/595359?v=pdf>
- Aliju, L. (2019). *Analiza kosovskog obrazovnog sistema*. Friedrich-Ebert-Stiftung Kosovo—Inject Initiative for Justice and Equality. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kosovo/15186.pdf>
- Contact Group. (2006). *Statement by the Contact Group on the Future of Kosovo*. U.S. Department of State, Bureau of European and Eurasian Affairs, 31 January 2006. <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/62459.htm>
- EULEX. (n.d.). *Šta je EULEX?* Мисија Европске уније за владину права на Косову / European Union Rule of Law Mission in Kosovo. <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=3,16>
- European Court of Human Rights. (2004). *Belchev v. Bulgaria*, no. 39270/98, ECHR 2004. Judgment of 8 April 2004. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61699>
- Marty, D. (2011). *Inhuman Treatment of People and Illicit Trafficking in Human Organs in Kosovo*. Report No. 12462, 7 January 2011. Council of Europe, Parliamentary Assembly, Committee on Legal Affairs and Human Rights. <https://pace.coe.int/files/12608/html>
- Miljković, S. D., & Simić, I. (2021). Legal frameworks for privatization of socially owned and publicly owned enterprises in the Republic of Serbia in the territory of the Autonomous Province of Kosovo and Metohija from 1999 to 2008. In: J. Simić & A. Radonjić (Eds.), *Property Law—Challenges of the 21st Century: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 173–190). Belgrade: Union University School of Law.
- OEBS. (2004). *Prikaz sistema krivičnog pravosuđa (april 2003 – oktobar 2004): Krivično delo, pritvor i kazna* (Vesti LSMS izveštaj). OEBS Мисија на Косову, Оделjenje за људска права и владину права. <https://www.osce.org/sr/kosovo/38853>
- OEBS. (2009). *Primena pritvora u krivičnim postupcima na Kosovu: sveobuhvatni pregled i analiza preostalih problema – deo I*. OEBS Мисија на Косову, Оделjenje за људска права

- i zajednice, novembar 2009. http://www.osce.org/documents/mik/2009/12/41722_en.pdf
- OEBS. (2010). *Primena pritvora u krivičnim postupcima na Kosovu: sveobuhvatni pregled i analiza preostalih problema – deo II*. OEBS Misija na Kosovu, Odeljenje za ljudska prava i zajednice, Sektor za nadgledanje pravnog sistema, mart 2010. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/8/41807.pdf>
- Privremene institucije samouprave u Prištini. (2008). *Ustav privremenih institucija samouprave u Prištini*, 2008. <https://old.kuvendikosoves.org/common/docs/Ustav1%20Republike%20Kosovo%20Srpski%20.pdf>
- Privremene institucije samouprave u Prištini. (2009). *Zakon br. 03/L-139 o eksproprijaciji nepokretne imovine*. Službeni list Kosova, br. 12/2009. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2631>
- Privremene institucije samouprave u Prištini. (2015). *Uredba (VRK) – br. 21/2015 o procedurama i kriterijumima za izdavanje uverenja građanima [тзв.] Republike Kosovo koji su diplomirali na Univerzitetu u Severnoj Mitrovici radi konkurisanja za posao, sticanje stručnih licenci i polaganje stručnih ispita pri javnim institucijama*. Kancelarija premijera. [https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/08/RREGULLORE-\(QRK\)-_NR_21-2015-PER-PROCEDURAT_DHE_KRITERET-...pdf](https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/08/RREGULLORE-(QRK)-_NR_21-2015-PER-PROCEDURAT_DHE_KRITERET-...pdf)
- Privremene institucije samouprave u Prištini. (2019). *Zakonik br. 06/L-074 Krivični zakonik privremenih institucija samouprave u Prištini*. Službeni list Kosova, br. 2/2009, 14. januar 2019. <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18413>
- UN General Assembly. (2010). *Resolution 64/298: Request for an Advisory Opinion of the International Court of Justice on Whether the Unilateral Declaration of Independence of Kosovo Is in Accordance with International Law*. United Nations, General Assembly, 9 September 2010. https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/298

Igor S. SIMIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Economics

Kosovska Mitrovica (Serbia)

Law and Social Reality in Kosovo and Metohija Today

Summary

Since the emergence of law, the establishment of a legal system and the codification of social norms have served to protect the fundamental values underpinning every society, community, and ultimately, humanity as a whole. These values have evolved over time through various forms of social interactions. Throughout this evolution, social values changed in accordance with the needs of the society, while being shaped by the specific characteristics and limitations of particular communities and territories.

In the modern era, when technological and scientific development has transformed the planet Earth into a “global village,” social values are increasingly promoted beyond territorial and communal boundaries. In Europe, the creation of the European Union has fostered a political and economic system founded on respect for core social values such as freedom, human rights, tolerance, honesty, and justice, collectively promoted as European values. To protect, enhance, and preserve these values, law has been used to regulate social behaviour, not to distance people from shared norms, but to strengthen interpersonal relations and thereby ensure social balance. Consequently, these social (now promoted as European) values have become both the standard and criterion for assessing the degree of democratization within European societies. Their observance by state institutions has, in turn, become a kind of “entry ticket” for EU membership.

The turbulent history of the Western Balkans has been most acutely reflected in Kosovo and Metohija. Here, law and social norms have developed through complex socio-political processes, shaped by interactions among people of different religious and ethnic backgrounds, as well as by the succession of diverse political systems. Recurrent conflicts—driven primarily by political, ethnic, and religious motives—have repeatedly undermined these vital social values. The political, economic, and demographic dominance of certain ethnic groups has often led to violations of the legal rights of smaller communities, to the point where fundamental human rights and social values were disregarded. The newly-established “normality” has thus been characterized by the erosion and persistent of legal norms designed to safeguard those values.

This paper examines the interrelation between law and social values through an analysis of their practical implications in the lives of the Serbs in Kosovo and Metohija today—twenty-four years after the NATO aggression against the Federal Republic of Yugoslavia—while taking into account the historical developments that have shaped the current social and legal realities in this region.

Keywords: law; norms; social values; European values; social reality; Kosovo and Metohija.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторско-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).